

BİBLİYOGRAFYA

GESTALT UND GESCHICHTE. *Festschrift Karl Schefold zu seinem sechzigsten Geburtstag*. Viertes Beiheft zur Halbjahresschrift "Antike Kunst". Herausgegeben von der Vereinigung der Freunde Antiker Kunst. Francke Verlag, Bern 1967, 4°, 200 s. metin, 64 levha resim.

İsviçre'de Basel Üniversitesi arkeoloji Profesörü K. Schefold'un 1965 yılındaki 60 ıncı yıldönümü münasebetiyle çoğu İsviçreli olan meslektaşları ve öğrencileri tarafından iki senelik bir hazırlık devresinden sonra neşredilmiş olan bu eser gerek hacmı, gerek muhteiyatının zenginliği, çeşitliliği ve basılışının nefaseti ile zamanımızda moda olan bu kabil eserlerin üstünde bir yer almaktadır. Eserde 22 makale vardır. Bunlar Schefold'un esas çalışma sahasına uygun olarak heykeltraşlıkla ilgili bulunmakta ve şimdiye kadar bildiklerimize yeni birçok şeyler katmaktadırlar. Bu etüdlerden bazılarını gözden geçirmek suretiyle eser hakkında bir fikir vermeğe çalışacağız.

Bu armağan kitabı arkeoloji verilerini tarih bakımından değerlendirmek hususunda büyük başarılar sağlamış olan tanınmış İlkçağ tarihçisi A. Alföldi'nin "*Kıral-ların devrilmesinden sonra Yunanistan ve Roma'da atlılar hâkimiyeti*" adlı uzun bir araştırması ile başlamaktadır (s. 13-47). Makale W. Helbig'in Yunanistan'da aristokratların hoplit, yani ağır silâhlı olarak at üzerinde savaş meydanına kadar gittiklerini, fakat orada attan inerek cenge tutuştuklarını, savaş sonunda ise düşmanı takip ya da firar etmek üzere tekrar atlarına bindiklerini ileri süren ve yakın zamanlara kadar birçok tanınmış tarihçi tarafından kabul olunan tezini tenkit etmekte, arkeolojik eserlere sık sık başvurmak suretiyle Yunanlılarda atlı olarak savaşa katılan bir asiller sınıfı mevcut olduğunu, bu sınıf askerî bakımdan yayalardan üstün olduğundan, bunların şehir devletlerinin idaresini oldukça erken bir devirde ve kıralların devrilisinden hemen sonra ele almış olduklarını ileri sürmektedir. Ancak bir taraftan zırhlı ve ağır silâhlı piyadelerin falanks nizamında savaşa girmelerinin âdet olması, diğer taraftan Yunanistan'da M. ö. 7 nci yüzyılın ilk yarısında sanayi ve tekniğin gelişmesinin sosyal ve askerî alanlarda bazı değişikliklere yol açması üzerine atlıların kuvvet ve kudreti zayıflamış ve bunlar devlet işlerinde ikinci derecede bir rol oynamaya başlamışlardır. Ancak bazı şehir devletlerinde (meselâ Khalkis ve Eretria'da), bunların kurdukları kolonilerde ya da Tesalya ve Makedonya'da atlılar sınıfı kuvvetini geç devirlere kadar korumuştur.

Aşağı İtalya Yunan kolonileri yolu ile Yunan atlılar tradisyonu İtalya'da, İtalicler, Etrüskler ve sonra da Romalılar tarafından benimsenmekte gecikmemiştir (M. ö. 7. ve 6. yüzyıllarda). Fakat Alföldi Roma'daki atlılar ile Yunanistan atlıları arasındaki farklara işaret etmekte, dolayısıyla bunların devlet teşkilâtı içinde oynadıkları rolün de değişik olduğunu açığa vurmaktadır. Yazar Roma atlılar teşkilâtı, bunların harp ediş şekli, koşum ve silâhları üzerinde uzun boylu durmakta ve sonuç olarak şunu belirtmektedir ki atlılar hâkimiyeti büyük bir gecikme ile Roma'ya

nüfuz etmiş, fakat burada uzun müddet tutularak Hannibal harplerine kadar yaşamıştır. Bu devirden sonra da atlılar, artık hâkim tabaka olmamakla beraber, politikacı ve diplomat olarak devlet işlerinde söz sahibi olmuşlar, hattâ senatör ve eyalet valileri olarak hiç te küçümsenmeyecek bir rol oynamışlardır.

Alföldi'nin Yunan atlılarına dair ileri sürdüğü tez aynı eserde D. van Berchem ve H. Metzger tarafından (s. 155-158) "*Hippeis*" adlı yazıda neşrolunan bir siyah figürlü amfora tarafından teyid olunmaktadır. Ressam Lydos'un çevresine ait olduğu anlaşılan bu vazounun her iki tarafında ağır silâhlı bir atlının yanında yine atlı olarak gösterilmiş bir seyis yer almaktadır ki bunların savaşta efendilerine ne şekilde yardımda bulduklarına dair yazarlar bilgi vermekte, aynı zamanda savaşçıların başlarının üzerinde uçan kartallar ve bunların yuvarlak kalkanlar üzerinde amblem olarak kullanılışlarına dair enteresan fikirler ileri sürmektedirler.

J. L. Benson "*Korfu alınlığının orta grubu*" adlı makalesinde (s. 48-60) Gorgo, çocukları ve iki aslan - parstan ibaret bulunan orta grubun sadece apotropaik, yani habis ruhları ürkütücü ve mâbet çatısını koruyucu olarak telâkki edilip edilemeyeceği problemi üzerinde durmaktadır. Yazar birtakım incelemelerden sonra şu sonuca varmaktadır ki burada sadece gorgoneion'un değil, fakat Gorgo'nun kullanılmış olması alınlık tasvirine bir hikâyeci unsur katmakta, Gorgo'ya çocukları Khrysaor ve Pegasos'un ilâve edilmiş olması ise ona (anaşehir Korint'le ilgili olarak) politik, hattâ dramatik bir hava kazandırmaktadır. Bu suretle orta grup ile köşelerdeki gruplar (Gigant'ı öldüren Zeus, Priamos'u öldüren Neoptolemos) arasında bir uygunluk elde edilmiş bulunmaktadır. Aslan - parslar apotropaik bir karakter taşımakla beraber esas itibarile üç ana grubu birbirinden ayırmakta, aynı zamanda daimon'ların gücünü sembolize ettiklerinden orta gruba bağlanmaktadır. İleride yapılacak araştırmaların siyasal sembolizm ile Korint sikkeleri üzerindeki Pegasos tasvirleri arasında bir ilişki kurmaları çok muhtemeldir.

E. Berger "*Basel Eski Eserler Müzesindeki yeni bir Amazon başı*" (s. 61-75) adlı makalesinde mezkûr müzede saklanan bir kadın başının Akhilleus tarafından öldürüldükten sonra saçlarından tutularak yerde sürüklenen Amazon kraliçesinin başı olduğunu ileri sürmektedir. Hellenistik devirde vücut bulduğu anlaşılan bu grubun eski şeklini yeniden terkip etmek için Berger Romalılar zamanında yapılmış ve çeşitli Avrupa, hattâ Amerika koleksiyonlarına ve müzelerine dağılmış olan kopyaları birer birer gözden geçirmekte, bunlar arasında Sette Bagni'de bulunan grubu esas olarak almakta, diğer kopyalar ve bilhassa Byblos grubunun yardımı ile vardığı rekonstrüksiyon sonucunu s. 71 res. 1 ve lev. 29' da ortaya koymaktadır.

H. Cahn "*Diokletianus'un sikke reformuna dair sanat tarihi bakımından düşünceler*" (s. 91-96) adlı etüdünde bu imparatorun paranın kıymetini tesbit ve enflasyonu önlemek üzere vücade getirmiş olduğu sikke reformuna dair kaynakların susmakta olduğu, fakat M. s. 294 den sonra basılmış olan sikkelerin üslûbunun bu hususta konuştığı noktası üzerinde durmaktadır. O zamana kadar geçer akçe olan "*antoninian*" hemen hemen tamamiyle ortadan kalkmakta, onun yerine "*argenteus*" adını taşıyan hakikî gümüş sikke geçmektedir. Bunun yanında antoninian'dan iki defa daha büyük ve dört defa daha ağır olan "*follis*" adlı bakır sikkeler ve yine sabit ağırlıkta altın sikkeler de (*aureus*) basılmaktadır.

Yeni sikkeler üzerindeki tasvirlerde büyük değişiklikler göze çarpmaktadır. Gümüş ve bakır sikkelerde imparator gayet sade bir şekilde tasvir olunmakta, sikke arkalarında ise, imparatorluktaki çeşitli dini inançları rencide etmemek için, Roma halkının “*genius*” u kurban esnasında gösterilmekte, yahut imparator şehir surunun dışında kurban töreninde bulunmakta, ya da imparatorun zaferleri ile ilgili çeşitli sahneler tasvir olunmaktadır. Yüksek tabakalarda kullanılan altın sikkeler üzerinde ise imparatorun büstünden başka arka tarafta Jupiter ve Hercules’in resimleri vardır.

Fakat yalnız sikke resimlerinde değil, bunların üslûbunda da büyük değişiklikler göze çarpmakta, sanat tarihinde “Diokletianus kübizmi” olarak adlandırılan üslûp kendini göstermektedir ki bu üslûbun imparatorluğun doğu bölgelerinde, meselâ Kyzikos ya da Nikomedia’da vücut bulduğu büyük bir ihtimalle ileri sürülebilir.

P. Collart “*Bir Palmyra adak kabartması*” (s. 97-101) adlı makalesi ile bizi Doğuya götürmekte, Palmyra’da 1955’de küçük Baalshamîn mâbedinin önünde yapılmış olan bir Bizans kilisesinin kalıntıları kaldırıldığı esnasında devşirme malzeme olarak kullanılan taşlar arasında bulunan kabartmalı bir lento’yu ele almakta, bu lento’nun mâbedin yöresinde dikildiği anlaşılan ve içinde bir tanrı tasviri bulunan arşitektonik çerçeveli bir höcrenin üst kısmına ait olduğunu tesbit ettikten sonra kabartmanın tasvirine, onun mânâlandırılması ve değerlendirilmesine geçmektedir. Yazar ortadaki kanatları açık heybetli kartalın Baalshamîn, sağda ve soldaki yuvarlak disklerin yıldızlar ve başları hâleli iki insan büstünün ay ve güneş olduğunu, bu suretle bunların “Baalshamîn - Aglibol - Malakbel” üçlemesinin kozmik şekillerini ifade ettiklerini öne sürmekte ve bu kabartmaları M. s. 1. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlemektedir.

J. Dörig “*Okuma ürünleri*” adı altında topladığı üç ayrı etüdden (s. 102-109) birincisinde Olympia’da bulunmuş olan arkayik bir tunç savaş gömleğinin üzerindeki mahkûk tasvirleri yeni baştan enterprete etmektedir. Yazara göre burada bir dans sahnesi bahis konusudur. Apollon ilâhilerinde bu tanrının Musa’ların refakatinde Olympos’a gelişinde diğer tanrılarla birlikte dans ettiği bildirildiğine göre sağ grupun başındaki kithara’lı tanrı Apollon’dur; arkasındaki iki kız ise, ilâhiye uygun olarak, Harmonia ve Hebe’dir. Solda erkekler gurupunun başındaki sakallı figür Ares’tir; arkadakiler ise onun kardeşleri Hermes ve Dionysos olabilirler.

İkinci ve üçüncü araştırmalar Delfi’deki Apollon mâbedinin arkayik devir alınlıklarına hasredilmiştir. Bir Gigantomakhia’yı tasvir eden batı alınlığı Euripides’in Ion adlı piyesinde Atinalı genç kızlar korusu tarafından terennüm edilmektedir; fakat koronun, doğu alınlığı önünde durduğu halde batı alınlığı konusunu terennüm etmesi ve bu arada orta grupu zikretmemesi ve figürleri teker teker anlatmamasını müsamaha ile karşılamak gerekir; çünkü dram şairi bir seyyah rehberi değildir ve tasvirine her şeyden önce şairane bir veçhe vermek kaygusundadır. Yazar Apollon’un Delfi’ye gelişini tasvir eden doğu alınlığının terkibi için ileri sürülmüş çeşitli farazyeleri gözden geçirmekte, bunlardan P. de la Coste - Messelière’inkini kabullenmekte, yalnız ortadaki dört atlı arabada Apollon’un yalnız erkek olarak bulunduğunu ileri sürmektedir. Arabanın sağında ve solunda yer alan üç erkek ve üç kadının mahiyetlerinin tesbiti için Aishylos’un Eumenid’ler adlı dramının başında

Delfi rahibesinin duasında zikrettiği tanrılar sırası üzerinde duran Dörig tanrıyı selâmlıyan erkeğin ülkenin ilk sahibi Delphos, arkasındaki figürlerin ise Apollon'a ormanda yol gösteren Hephaistos'un oğulları olduğunu kabul etmektedir. Alınlığın sol tarafındaki üç kadın Gaia, Themis ve Phoibe olabilirler. Köşelerde mücadelede bulunan vahşi hayvan grupları ise ormanlarda tabiatın vahşi kuvvetlerinin temsilcisidirler. Binaenaleyh öyle anlaşılıyor ki Delfi'de pek eski zamanlara dayanan efsaneler bir taraftan Aishylos tarafından dramlarında işlenmiş, diğer taraftan ise Delfi rahipleri tarafından bu alınlıkların heykeltraşı Antenor'a empoze edilmiştir.

H. Jucker "*Kartaca'da bulunan Konstantin devrine ait iki portre başı*" (s. 121-131) adlı makalesinde Kartaca'da Lavigerie Müzesinde saklanan genç antik iki portre başını ele almakta, birincisi olgun bir erkeğe (A), diğeri ise bir erkek çocuğa (B) ait olan bu başların sanat tarihinde aldıkları yeri tesbite çalışmaktadır. Yazar her iki başta da bir taşra üslûbu sezmede, bunların Kartaca'da aynı atölyede yapılmış olduklarını beyan etmekte, ondan sonra Konstantin devrine ait başlıca portre başlarını gözden geçirmekte, bunların bu iki başla olan ilişkilerini ortaya koymak suretiyle her iki başın Konstantin devrine ait olduğunu, fakat bunlardan (A) başının Büyük Konstantin'e ya da onun babasına izafe edilemeyeceğini "bilimsel sebepler" yüzünden beyan etmektedir.

I. Jucker "*Artemis Kindyas*" (s. 133-145) adlı etüdünde 1959'da Pire'de birtakım tunç heykellerle birlikte bulunmuş olan bir mermer tanrıça heykelini ele almaktadır. Frontal olarak ayakta duran tanrıça esrarlı bir şekilde gülümsemekte ve göğsünün üzerinde çapraz olarak birbirini kesen şeritlerin gösterdiği gibi, bir yere bağlı bulunmakta idi. Yazar ilk önce heykelin sanat tarihinde aldığı yeri tesbit ettikten ve heykeli M. ö. 300 senelerine tarihledikten sonra bu bağlı tanrıçaların karakterleri problemi üzerinde durmakta, Anadolu'da Karya'da Bargylia şehir sikkeleri üzerinde aynı tanrıçanın tasvir edildiğini göz önünde bulundurarak burada bir "*Artemis Kindyas*"'ın bahis konusu olduğu sonucuna varmaktadır. Vâkıa Bargylia yöresinde Kindye şehrinin baş tanrıçası olan bir Artemis antik yazarlar, sikkeler ve yazıtlar sayesinde biliniyordu. Fakat şimdiye kadar bu Artemis'in tam plastik bir heykeli bulunamamış ve onun bir "bağlı" tanrıça olduğu kimse tarafından farkedilmemişti. Yazar ise bu heykelden başka sikke tasvirlerini inceden inceye gözden geçirmek suretiyle bu gerçeği ortaya koymaktadır. İçerlerindeki tanrısal kudretin kaçıp gitmemesi için Yunanlıların bazı tanrı heykellerini bağladıkları bilinmektedir ki I. Jucker bu hususta birçok misaller zikretmekte, etüdünün sonunda ise Artemis Kindyas ile akraba diğer Anadolu tanrıçalarına dair bir takım misaller vermektedir.

Kitabın zengin muhteviyatı arasından seçtiğimiz şu birkaç makale burada ne kadar çeşitli, fakat aynı zamanda önemli konulara temas edildiği hakkında bir fikir vermekte, aynı zamanda kitabın arkeoloji literatüründe önemli bir yer alacağını şimdiden müjdelemektedir. Altmışıncı yaşını başarılı ve verimli bir surette doldurmuş olan Prof. Schefold'u (eserlerinin listesi s. 5-12 de verilmiştir) ve kendisine böyle önemli bir eser armağan etmiş olan meslektaş ve öğrencilerini tebrik etmeği borç biliriz.